

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Suomen Kylät ry haluaa kiinnittää demokratiaohjelman luonnoksessa huomiota maaseudun ja kylien asukkaiden sekä kylillä toimivien järjestöjen ja vapaaehtoistoiminnan näkökulmaan.

Demokratiapolitiikassa ja osallistumisen ja vaikuttamisen keinoja kehitettäessä on tärkeää muistaa, että Suomi on maantieteellisesti suuri maa, jossa kuntien ja alueiden väliset erot ovat suuria. Asukasluvultaan suuria kaupunkeja on vähän. Vain yhdeksässä kaupungissa asukasluku ylittää 100 000. Niissä asuu yhteensä noin 2,3 miljoonaa henkilöä. Alle 10 000 asukkaan kaupunkeja tai kuntia on yli 200, ja alle 2000 asukkaan kuntia 50. Suomen pinta-alasta on harvaan asuttua maaseutua lähes 70 prosenttia. Ihmisten asuin- ja elinympäristöjä on hyvin monenlaisia.

Maan hallituksen visiona on, että Suomi on vahva demokratia, jossa kansalaisten yleinen luottamus julkisiin instituutioihin on korkealla. Osallistumista ja vaikutusmahdollisuuksia korostetaan demokraattisen yhteiskunnan perustana. Parhaillaan valmisteltavassa maaseutupoliittisessa selonteossa kuitenkin todetaan, että luottamus julkisia instituutioita kohtaan on maaseutualueilla matalampaa. Jos ihmisten osallistumista ja vaikutusmahdollisuuksia halutaan kehittää yhdenvertaisesti, alueellisen eriytymiskehityksen torjumisen tärkeyttä sekä erilaisten alueiden välisen ymmärryksen ja yhteiskunnallisen vuoropuhelun edistämistä tulisi korostaa vielä voimakkaammin kuin tässä demokratiaohjelman luonnoksessa tehdään.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Tavoitelinjauksessa olisi tärkeää erikseen selvästi korostaa maan alueiden välisten erojen tasaamista ja eriytymiskehityksen pysäyttämistä. Suomi on yksi Euroopan maaseutumaisimmista maista. Alueelliset erot ovat suuria myös äänestysaktiivisuudessa. Kuten periaatepäätöksen taustaineistoissakin sanotaan, maaseudulla asuvilla on usein huonoja kokemuksia omista osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksistaan. Kysymys on toki käytännöllisistä asioista kuten esimerkiksi äänestyspaikkojen saavutettavuudesta, mutta sitäkin enemmän siitä, millaisin eri keinoin maaseudun asukkaiden luottamusta yhteiseen demokraattiseen päätöksentekoon ja vaalien kautta vaikuttamiseen on mahdollista vahvistaa.

Esimerkki avaa tätä konkreettisemmin:

Kansalaisten kokemukseen vaalien kautta vaikuttamisesta voi vaikuttaa muun muassa se, millaiset mahdollisuudet omalla kunnalla on vaikuttaa hyvinvointialueen päätöksenteossa. Edellisissä vuoden 2022 aluevaaleissa yhteensä 51 kuntaa jäi ilman omassa kunnassa asuvaa aluevaltuutettua. Esimerkiksi Pirkanmaalla tähän ryhmään kuului 10 kuntaa hyvinvointialueen 23 kunnasta. Voidaan olettaa, että terveyspalvelut painottuvat varmasti myös tulevien aluevaalien teemana. Etenkin monissa pienemmissä maaseutukunnissa asukkaat ovat korostuneen huolissaan terveyspalvelujen alueellisesta saatavuudesta. On luonnollista, että tällaisessa tilanteessa herää kysymys asukkaiden vaikutusmahdollisuuksista ja siitä, voiko äänestämällä vaikuttaa.

Erityistä huomiota tulisi kiinnittää alueelliseen eriytymiskehitykseen ja keinoihin edistää äänestysaktiivisuutta itäisessä ja pohjoisessa Suomessa, missä äänestysprosentit ovat useimmissa viime vaaleissa jääneet alle valtakunnan keskiarvojen.

Tärkeää on huomata, että vaikka vaalit ja äänestysaktiivisuus korostuvat tässä demokratiaohjelman luonnoksessa, aitoa vuorovaikutusta ja kohtaamisia päätöksentekijöiden ja asukkaiden välillä tarvitaan eritoten myös vaalien välillä. Asukkaiden osallisuutta sekä luottamusta omiin osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksiinsa vahvistaa, kun he tulevat kohdatuksi ja kuulluksi oman elinpiirinsä ja -ympäristönsä asiantuntijoina, eivät ainoastaan vaaleissa äänestävinä, veroja maksavana ja yhteiskunnan palveluja käyttävinä kansalaisina. Hyviä konkreettisia keinoja tällaisen vuorovaikutuksen ja dialogin edistämiseksi on olemassa (katso alla myös Suomen Kylät ry:n lausunto luku 3.4 tavoitelinjaus 9). Kysymys on usein siitä, osataanko ja halutaanko tällaisia keinoja hyödyntää.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,

- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,

- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Kylätoiminnassa ja paikallisessa kehittämisessä on kysymys juuri tämänkaltaisesta suorasta kansalaisosallistumisesta ja ihmisten yhteisestä omaehtoisesta toiminnasta oman asuinalueensa hyväksi. Kylätoimijat ja paikalliskehittäjät ovat monien muiden järjestötoimijoiden tavoin olleet aktiivisesti myös kunta- ja maakuntatasolla edistämässä tässä tavoitelinjauksessa mainittuja menetelmiä, mukaan lukien kylä- ja asukasfoorumit, kumppanuuspyödyt, kyläneuvostot sekä järjestöneuvottelukunnat. Työtä näiden eri toimijoiden vuorovaikutusta edistävien toimintamuotojen vakiinnuttamiseksi tulee vahvistaa ja jatkaa.

Sähköisen viestinnän, median ja uudenlaisten osallistumisen menetelmien yleistyessä on tärkeää muistaa myös ihmisten fyysisten kohtaamisten merkitys osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksen vahvistajana. Kasvokkain ja ”käsivälillä” tapahtuva vuorovaikutus on kaiken digitaalisuuden keskellä tärkeää. Päätöksentekijöiden tulisi jalkautua kaikkialle sinne, missä suomalaisia asuu ja elää, myös maaseudulle ja kyliin.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Tämä tavoitelinjaus on erittäin tärkeä. Kuten periaatepäätöksen tausta-aineistoissakin selvästi todetaan, maaseudulla asuvilla on huonoja kokemuksia omista osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksistaan. Vaikka maaseudun asukkaiden osallistumismahdollisuuksia voidaankin edistää monin tavoin kansalais- ja järjestötoiminnan kautta sekä edistämällä dialogisia menetelmiä eri toimijatahojen kanssa, tehdään välttämättömiä peruspalveluja ja toimivan arjen edellytyksiä koskevat päätökset usein asukkaiden ulottumattomissa ilman, että asukkailla on minkäänlaisia tosiasiallisia mahdollisuuksia vaikuttaa asioiden valmisteluun tai tehtäviin päätöksiin. Alueellisen yhdenvertaisuuden sekä alueellisen ja paikallisen demokratian edistämisessä riittää tehtävää. Kts. edellä myös Suomen Kylät ry:n lausunto luku 3.1, tavoitelinjaus 1.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**
- **alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,

- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Louhelainen Suvi
Suomen Kylät ry